

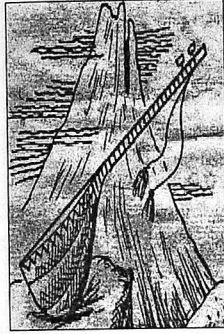
"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı qəhrəmanlıq, igidlik, mərdlik, cəsurluq, dostluq, birlik dastanı olmaqla yanaşı həm də namus, qeyrət, ləyaqət, insanpərvərlik kimi əxlaqi, mənəvi keyfiyyətlərə zəngin olan, pedaqoji fikir tariximizdə, gənc nəslin tərbiyəsində mühüm yerə olan ən böyük, ədəbi, pedaqoji, tarixi abidədir. Dastanda şəxsiyyət tərbiyəsinin mühüm tərkib hissəsi olan vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq, yurd sevgisi əsərin əsas ideyasını təşkil edir. Dastanda baş sərkərdədən tutmuş böyükdən-kiçiyə bütün qəhrəmanların doğma torpaqlarını qorumaq uğrunda canlarından keçməyə hazır olduqları nümayiş etdirilir. Dastanda oğuz-türk anaları vətəni müdafiə edən oğullarına tərbiyə verərək deyirlər: "Oğul dağdan uçmasın, oğul suda axmasın. Oğul ağzın düşməyə əsir düşməsin". Dastanda döyüşü tərk edib, geri dönmək, yoldaşı müdafiə etməyib qaçmaq çox ağır cəzalandırılır, hətta beləsi öldürülməkdən vaz keçilmir.

Məsələn, Qazan xan oğlunun döyüş meydanından qaçdığı zənn edib deyir: "Onu altı böyük edib, altı yolun ayrıncına tullayacam ki, kimsə döyüşdə yoldaşını qoyub qaçmasın". Dastanda bir pedaqoji tövsiyə kimi yetişən nəsildə vətənə məhəbbət tərbiyəsi üçün ilk növbədə onlara vətəni tanımaq və sevdirmək üçün ardıcıl bilik və məlumatlar verilir. Bu məqsədlə dastanda Vətənin dağları, çölləri, bulaqları, al-əlvan çəmənləri, özəmətli qalaları, abidələri haqqında söhbətlər gedir. Məsələn, dastanda su haqqında deyilir: "Şırl-şırl qayalardan axan su, böyük-böyük ağacları yerindən oynadan su, bağ və bostanın zinəti su". "Ağaclı dağlar, gözəl dağlar, gün doğan dağlar, qara dağlar, otlu-yaylaqlı uca dağlar" - deyər onu vəsf edərkən mərd, qoçaq, qəhrəman, namus, qeyrət sahibi olan oğullar bu təmiz su və dağlarla müqayisə edilərək deyilir: "Dağın yüksəyi oğul", "Suyun daşqını oğul". Dastanın boy-larında Azərbaycanın qədim yaşayış yerləri olan Dərbənd, Gəncə, Bərdə, Şərur, Dərələyəz, Göyçə mahalı, Borçalı, Əlincə qalası, Qarabağın və s. yerlərin adı çəkilir ki, bu da Azərbaycanın hələ VII əsrdə nə qədər geniş ərazilərə malik olmasından xəbər verir.

Dastanda advermə mərasimi də qəhrəmanlıq, igidliklə bağlı olub böyük tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyır. Burada oğuz adətində görə oğlan uşaqlarına doğularkən deyil, hasil etdikləri işinə görə ad verilir. Bu

cəhətdən oğuz elində yaxşı ad qazanmaq üçün yaxşı işlər görmək lazımdır. Dastanda Buğac, Basat, Bamsı Beyrək, Qazan belə adlar sırasındadır.

Dastanda qadınlar da kişilər qədər mübarizdir. Dastanda Beyrəyin evlənmək vaxtı çatanda deyir:

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında pedaqoji fikirlər

Müstəqillik qazanmış Azərbaycanımızda yetişən gənc nəslin milli-mənəvi şüurunun yüksəlişində, soykökümüzdə qayıdışın dərinləşməsində, vətənpərvərlik, igidlik və cəsurluq ruhunda tərbiyəsində "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının böyük rolu vardır. Bu mənada Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illik bileyinin keçirilməsi haqqında 20 aprel 1997-ci il tarixdə verdiyi fərman xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu münasibətlə Bakıda keçirilən beynəlxalq miqyaslı konfransda ulu öndərimiz Heydər Əliyev mürəzə edərək demişdir: "Bizim zəngin tariximiz, qədim mədəniyyətimiz və milli-mənəvi dəyərlərimiz "Kitabi-Dədə Qorqud" epasında öz əksini tapmışdır. Bu epos bizim umumi sərvətimizdir və hər bir azərbaycanlı onunla haqlı olaraq fəxr edə bilər. Dastanın məzmununu, mənasını, onun hər kəlməsini hər bir azərbaycanlı məktəbdən başlayaraq bilməlidir. Bu, bizim ana kitabımızdır və gənclik bu kitabı nə qədər dərinləndirərsə, millətini, xalqını, vətəni, müstəqil Azərbaycanı bir o qədər çox sevməkdir".

"Ata, mənə elə qız al ki, mən yerimdən durmamış o dursun, mən ata minməmiş o minmiş olsun. Mən düşmənin üstünə gedənə qədər, o mənə baş gətirsin". Qadın həm də evin dirəyi, nəsəl artıran, incə, mələhətli, gözəl, nəvazişli, yüksək mənəviyyətli xanım kimi təsvir edilir.

Dədə Qorqudda ailə tərbiyəsinin ailəliyi, ailədə ər-arvad münasibətlərində sədaqət, anaya məhəbbət tərbiyəsi qanun səviyyəsindədir. Dastanda Salur Qazanın düşməninə söylədiyi sözlər, anaya, qadına olan münasibət baxımından çox ibarətəmiz və tərbiyəvidir: "Ay Şöklü Məlik! Evimi soyub, xəzinəmi götürməsən, sənə olsun. Şahbaz atları götürməsən, sənə olsun. Nə qədər var dövlətimi götürməsən, sənə olsun. Amma, dünyada anadan öziz nə var? Anamı qaytar, arvadımı, oğlumu və bütün əsirləri ver, davasız-

qırğımsız geri dönək. Bir tərbiyəçi kimi Dədə Qorqud ağıllı və müdrikdir. O, adamlara düzgün yol göstərir, müdrik məsləhətlər verir. Onun söylədiyi aşağıdakı müdrik kəlamlar dərindən əxlaqi - ibarətəmiz mənəvi malikdir: Ölən adam dirilməz, çıxan can geri gəlməz.

Təkbəbürlülük elayəni tanrı sevməz. Özünü uca tutan lovğa adamda ağıl olmaz. Kül təpəcik olmaz. Əski pambıq bez olmaz. Ata qiyməyince yol gedilməz. İti qılcıq çapmayınca düşməni basılmaz. Qız anadan görməyincə öyüd təpəcik olmaz. Oğul atadan görməyincə süfrə açmaz. Ata malından nə fayda başda ağıl olmasa? Bu dünyada vətəndən öziz, doğma eldən qiymətli nə var? Ata qədri bilməyən namərd oğul doğulmasa yaxşıdır. Qarı düşməni dost olmaz. Yalan söz dünyada olunca, olmasa yaxşıdır. Kişi malına qiyməyince, adı çıxmaz. Qonağı gəlməyən evlər yuxılsa yaxşıdır."

Dədə Qorqudun təbliğ etdiyi müsbət əxlaqi sələflər bu gün üçün də aktualdır: "Şəxsi mənafeyin güdülməməsi, hər şeyin xalq üçün edilməsi", "Aca çörək, yalnız ayaq-qabı, pulsuza pul vermək", "Qan tökmək, qonşularla dinc yaşamaq", "Mənəviyyətcə təmiz, pak üzlü olmaq", "Qadına hörmət və ehtiram bəsləmək, anaya, ataya sonsuz hörmət və ehtiram göstərmək", "Qadının ailə, ər namusunu ölmədən

üstün tutması", "Cəsəretli, çevik, qorxmaz, güclü olmaq", "Gözəllikdən zövq almağı bacarmaq", "Dosta rəğbət, düşməyə nifrət bəsləmək", "Mərd olmaq, dost sədaqət göstərmək, şərte əməl etmək", "Ağıllı, tədbirli olmaq, düşmənin hiyləsindən uymamaq".

Dədə Qorqud pedaqogikasının heyatiliyi burasındadır ki, o, şəxsiyyət tərbiyəsində qaranlıq və işıqlı tərəfləri açıq - aydın göstərir: humanizmi və qəddarlığı, xeyirxahlığı və bədxahlığı, sadəliyi və lovğalığı, doğruluğu və yalanı, əmin-amanlığı və savışı, dostluğu və düşmənçiliyi qabarıq şəkildə əks etdirir və insanları ən yüksək mənəvi, əxlaqi keyfiyyətlərə səsləyir.

Nərgiz SÜLEYMANOVA